

Projekti „Terviklikud planeerimislahendused pool-looduslike koosluste jätkusuutlikuks majandamiseks” (LIFE Viva Grass)

avakoosolek Lääne-Saare vallas

13. mai 2015 kell 14 Lääne-Saare Vallamaja, Kuressaare

Protokoll

Osalejad:

1. Kai Klein, Balti Keskkonnafoorum
2. Merle Kuris, Balti Keskkonnafoorum
3. Kalev Sepp, Eesti Maaülikool
4. Katrin Sagur, Lääne-Saare Vallavalitsus
5. Andres Abna, Lääne-Saare Vallavalitsus
6. Kaja Lotman, Keskkonnaamet
7. Jaanika Tiitson, Lääne-Saare Vallavalitsus
8. Katrin Trumann, Atla Küla Selts, MTÜ Loona
9. Liina Saar, Lääne-Saare Vallavalitsus
10. Sinikka Pilviste, OÜ Ranna Villa
11. Kairo Pilviste, MTÜ Saare Rannad
12. Tiina Talvi, MTÜ Estonia Maritima
13. Ants Jõgi, OÜ Lahe Veis
14. Aili Saar, Lääne-Saare Vallavalitsus

LIFE Viva Grass projekti ja Lümanda projektialal planeeritud tegevuste tutvustus,

Merle Kuris, Balti Keskkonnafoorum

M. Kuris tutvustas LIFE Viva Grass projekti, selle eesmäärke, tegevusi ja projekti pilootalasid ning andis ülevaate Lümanda projektialal kavandatud tegevustest.

Projekti „Terviklikud planeerimislahendused pool-looduslike koosluste jätkusuutlikuks majandamiseks” (LIFE Viva Grass, projekt nr LIFE13 ENV/LT/000189) rahastavad Euroopa Liidu LIFE+ programm, Leedu Vabariigi Keskkonnaministeerium, Läti Keskkonnakaitse Fond, Eesti Keskkonnainvesteeringute Keskus ja projekti partnerid.

Arutelu:

- Mida kujtab endast projektis väljatöötatav planeerimisvahend?
 - See on GIS toetusega ekspertsüsteem, mis nt valla tasandil annaks ülevaate PLK-dest, nende kvaliteedist, hooldamisvajadusest, kariloomade vajadusest, taastamispotentsiaalid (millised alad on kõige suurema taastamispotentsiaaliga). Ajalooliste andmete kiht näitaks hooldamise ajalugu.
- GIS süsteemid on olemas paljudel asutustel (nt Keskkonnaagentuuril EELIS, PRIA-1, PKÜ-1, Keskkonnaametil), mis on LIFE Viva Grass GIS süsteemil uut, mida seni pole olnud?
 - Olemasolevad on andmebaasid, temaatilised kaardikihid. LIFE Viva Grass ekspertsüsteem kasutab küll olemasolevaid andmebaase/andmeid, aga lisanduvad analüüsiskeemid, hindamismaatriksid. Palju küsimusi veel seoses sellega, kuidas see süsteem täpselt tööle hakkab ja kuidas tagada andmete uuendamine. Projektis katsetatakse ekspertsüsteemi pilootaladel talu, valla ja maakonna tasandil ning Leedus tahetakse katsetada ka riiklikul tasandil.
- GIS-põhise planeerimisega alustati Saaremaal tegelikult juba 15-20 a tagasi Lääne-Eesti saarestiku biosfäärikaitseala puhul (Mart Hermann, Priit Penu, Tambet Kikas).
- Keskkonnaseire toimib, aga puudub rakendus, mis annaks ühe klikiga infot mingi ala erinevate keskkonnaparameetrite kohta. Projektis keskendume PLK-dele, st taastamispotentsiaali hindamisel hindame PLK taastamise potentsiaali. Tambet Kikas hakkab tegema andmete koondamist ja GIS poolt Lümända valla kohta.
- Kas hõlmatakse ka kinnikasvanud PLKd?
 - Vilsandi RP kohta on olemas info hooldamise ajaloo kohta, mida kasutada taastamispotentsiaali hindamisel, aga ei saa lubada, et terve Lümända piirkonna kohta sellise andmebaasi teeme.

Ülevaade Lääne-Saare valla Lümända piirkonna rohumaadest/pool-looduslikest kooslustest, nende majandamisest ning sellega seonduvatest probleemidest,

Kaja Lotman, Keskkonnaamet

Kaja Lotman rääkis sissejuhatuseks Euroopa Liidu rahadega PLKde hooldamise ajaloost ning andis ülevaate Lümända piirkonna pool-looduslikest kooslustest ning nende hooldamisega seonduvatest probleemidest.

Lümända PLKd on peamiselt rannaniidud, kuid natuke on ka loopealseid, puisniite ja puiskarjamaid sisemaal. Kokku on PLKsid 1990 ha, millest hoolduses on 790 ha (2014. a andmed).

Küsimus on peamiselt maaomanikes, kas nad on huvitatud maad hooldama või ei. Üheks probleemiks on ootamatult kujunenud Natura metsatoetus – talunikud eelistavad pigem saada natuke väiksemat toetust mitte midagi tehes kui mässata PLKdega. Kui PLK on hooldamata ja võsastunud, siis tekivad juba metsa tunnused ja ala muutub abikõlblikuks metsatoetusele. Vaidlused käivad, mis hetkest saab PLKst metsaelupaik.

Probleemiks ka see, et maaomanikega ei saa kontakti, nende hulgas on palju välismaa kodanikke. Osa maaomanikke ei taha anda oma maad kasutusse, kuna plaanivad seda müüa. Teised on nõus hooldusega, aga tahavad toetust endale. Nii et põhiliselt ikkagi maaomandi küsimus.

Kohati on probleemiks ka inventuuride kvaliteet. Kinnikasvanud niitude kohta on erinevad inventeerijad andnud erinevad hinnangud. Keskkonnaamet ostab suures osas inventuurid sisse, kuid seda peab tegema riigihankega, mille võidab kõige madalam pakkumine. Tihti peab Keskkonnaamet ise üle inventeerima.

Toetustega seoses on probleem piiride tõmbamisega erinevate elupaigatüüpide vahel. Uues meetmes on nt kadakatega ala, mille üle saab jälle vaielda. Sinihelmikaniidu laigud võivad olla loopealsel niiskemates kohtades – sõltub inventeerijast, kas ta määratleb ala ühe suure loopealsena või võtab sinihelmika laigud sealt välja. Neid nüansse on väga raske panna andmebaasi. Ka loodus ise muutub, nt pideva karjatamise tagajärjel kuivab maapind kiiremini ja soolohud kaovad ära. Rüdide jaoks on oluline väga madalmurune rannaniit, kuid vaate jaoks piisab ka vähemast. Rannaniidu oluline osa (nii lindude kui ka taimede seisukohalt) on soolaigud/soolakud, mida ei tohiks sellest välja arvata.

Arutelu:

- Lümända PLKdel karjatatakse valdavalt lihavesiseid, kuid on ka lambaid ja mõned hobused. Põlistõuge ei kasvatata, peamiselt Aberdeen-Angused, Herefordid, Šoti mägiveised. Eesti maatõugu lehm on ikkagi lüpsilehm ja neid on raske kasutada kaugetel aladel nagu rannaniidud enamasti on. Kuigi osa talunikke on hakanud kasvatama neid amblehmadena, st et ei lüpsa neid.

- 5-6 a tagasi oli lihaveiseid rohkem. Need on rasked loomad, trambivad maa ära, kas siis tuuakse lambad asemele?
 - Lihaveiseid on erinevaid tõuge. Šoti mägiveis on väike, kerge, laia sõraga ja laia toiduspektriga. Meie PLKdel ei soovitata karjatada väga raskeid prantsuse tõuge nagu ševroleed ja limusiinid. Aga talunik muidugi otsustab, milliseid loomi ta kasutab.
- Toitainetebilansis karjatamisega aastate jooksul lämmastik väheneb rannaniidul, seetõttu tuleb aja jooksul karjatamiskoormust vähendada. Vahelduseks on hea karjatada lammastega, kuid lambad ei lähe märjale alale (neil palju haigusi/parasiite, mis tulevad niisketes tingimustes).
- Eri loomaliikide kooskarjatamine võiks olla hea kooslustele, kuid keeruline korraldada. Talunike koostöö/ühiskarjatamise puhul on keeruline toetusi arvestada, probleemid ka siis, kui üks on mahetootja ja teine ei ole.
 - Ühiskarjatamine on siiski võimalik, kui talunikud omavahel kokkuleppele jõuavad, nt Ants Jõgi ja Meelis Kuivjõgi karjatavad veiseid ja lambaid koos poolsaarel, kuna lammastest ei piisanud roo tõrjumiseks. Segakarjad on paremad ka seetõttu, et hundid ei julge rünnata nii lihtsalt.
 - 90-ndatel oli veel päris palju vanu ühiskarjamaid, kuid PRIA lõpetas ühiskarjatamise ära ja kõik läks vastutuspõhiseks.

Lümanda projektiala ökosüsteemiteenuste hindamine, sotsiaal-majanduslik hindamine, 20 aasta rohumaade hooldamise kogemuste ja mõju hindamine kohalikule kogukonnale

Kalev Sepp, Eesti Maaülikool

Kalev Sepp tutvustas Lümanda projektialal läbiviidavaid hindamisi, selgitas ökosüsteemiteenuste ja avalike hüvede tähendust ning andis ülevaate, milliseid andmeid oleks hindamiste läbiviimiseks vaja Lümanda projektiala kohta koguda. Ta tutvustas ka näiteid sotsiaal-majanduslikest indikaatoritest, mida plaanitakse projektis kasutada – külade elujõulisuse indeks ja ääremaastumise indeks.

Matsalus alustati PLK hooldamisega küll varem, aga Lümanda projektiala sai valitud, kuna see oli pilootala 1999. a alanud *twinning* projektis koos hollandlastega põllumajanduskeskkonnameetmete väljatöötamiseks. 2001. a valiti välja 2 valda Saaremaal (Kihelkonna,

Lümanda), kus rakendati PLK taastamist ja kiviaedade taastamist ning mandril Palamuse, kus rakendati tiikide ja hekkide rajamist. Tiikide ja hekkide meede kasutusse ei läinud, aga Saaremaal katsetatud meetmed on siiani kasutusel.

Ökosüsteemiteenused: jagatakse 4 rühma (varustavad, reguleerivad, elu toetavad ja kultuurilised teenused). Kõigil EL liikmesriikidel on kohustus määrata ja kaardistada erinevate ökosüsteemide teenused aastaks 2014 ja hinnata nende teenuste rahalist väärtust aastaks 2018. Selle teemaga tegeleb praegu palju projekte. LIFE Viva Grass projektis kaardistatakse ja hinnatakse rohumaade/pool-looduslike koosluste ökosüsteemiteenused projektialadel. Avalikud hüved on hüved, mida kõik saavad piiramatult tarbida ja ühe inimese tarbimine ei vähenda teiste võimalusi.

PLKde pikaajalise EL toetustega hooldamise mõju kohalikule kogukonnale hakkab uurima Argo Peepson koos Tambet Kikasega. Selleks oleks vaja järgmist infot:

Kes on need inimesed, kes on pikaajaliselt tegutsenud siin PLK hooldajatena? Kas PLK majandajad on kuidagi organiseerunud? Kas MTÜd, mis kunagi tekkisid, on alles? Kui palju vald PLK majandamise planeerimises kaasa räägib? Milline on PLK-de lisaväärtus valla jaoks? Argo Peepson plaanib tulla infot koguma sel suvel, uuringu tulemused peaks valmima 2016 kevadeks.

Sotsiaal-majanduslikku hindamist teostab Jaak Kliimask. Selleks on vaja talunike ja talude ning turismiettevõtjate kohta ka infot, mida statistika andmebaasist ei saa.

Eesti Maaülikool on teinud uuringu Eesti külade elujõulisuse kohta, mille järgi Lümanda piirkonnas on vähemelujõulisi külasid kokku 36%, mis on kõrgem kui Eestis üldiselt (20%). Uuring on tehtud statistika põhjal ja arvesse on võetud püsielanikke (mitte suvitajaid). Külade elujõulisus on oluline PLKde säilimise seisukohalt, kuna tühjenevates küldes kultuurmaastik hääbub.

Arutelu:

Ekspertsüsteem:

- Kas ekspertsüsteem võimaldab vaadata oma maa kohta, et mitu veist sel aastal võib peale panna?
 - See nõuaks jooksvaid andmeid konkreetse aasta keskkonna/kliimatingimuste kohta. Aga karjatamiskoormus on kindlasti teema, mida tasuks edasi arendada

- karjatamiskoormus tulenevalt mullastikust, üleujutustest jt näitajatest. Et mitu looma ja mis loomad. Küsimus on selles, et kust need operatiivsed andmed (ilmastik jms) tulema peaksid.
- Keskkonnaamet määrab minimaalse ja maksimaalse karjatamiskoormuse PLKdele.
- Ekspertsüsteemis võiks olla info karjatamiskoormusest läbi aastate (põlluraamatu info pole usaldusväärne).
 - Analoogne süsteem on tehtud metsade kohta, kuid kasutavad ikkagi eksperte.
- Ekspertsüsteem võiks toimida elektroonilise põlluraamatuna, kus võiks olla määratletud, milliseid andmeid peab talunik koguma.
 - Siiani põlluraamatu infot GISis ei ole, aga lähiaastatel peaks jõudma.
- Piirangute, ettekirjutuste kiht võiks ka olla talunike jaoks.
- Maaomanikul oleks hea teada, mis juhtub 5, 10, 20 a pärast, kui hooldust ei ole. Analüüs/perspektiiv metsastumise kohta oleks vajalik. Näidata ära kui keeruline ja pikaajaline on taastamine.
- Ekspertsüsteem võiks anda infot PLKde kohta, sh hooldatavad alad ja hooldusest väljas olevad alad, mida võiks hakata hooldama. Ekspertsüsteem võiks välja tuua riskialad, vaieldavad alad.
 - Maaameti kodulehel Natura teemakaartidel on PLK info, kuid puudub info hoolduse kohta. Hooldusinfot saab PRIA andmebaasist.
- Ökosüsteemiteenuste kaardistamine on oluline, et saada ülevaade, kes millist kasu saab ja kes mida panustama peaks.

Probleemid:

- viidastuse jm külastusinfrastruktuuri puudumine – turistil puudub info, kus ilusad PLK-d asuvad. Vaja oleks ka parklaid, rattalaenu, kaarte (nt Vilsandi RP kaarti, mida saaks külastajatele jagada).
- Toetused on taastamiseks liiga väikesed
- Mõned maaomanikud ei taha loomi oma maadele
- Hooldamata teede tõttu on raske viia loomi PLK-dele
- Turistid jätavad karjamaad lahti

Vald & PLKd ja ettepanekud projekti tegevuste osas:

- PLKdel on täiendav väärtus turismi, avalike hüvede seisukohalt, seetõttu oleks ühine planeerimine vallaga väga mõistlik. Mõnes riigis on toetused seotud avalike hüvede kättesaadavusega (mida rohkem inimesi kasu saab, seda suurem toetus).
- Vald ei tegele PLK-dega, vaid saab ettekirjutused Keskkonnaametist – nt Lümända piirkonnast 1/3 on kaitsealad, millele lisandub ranna ehituskeeluvöönd. Valla huvi on, et inimesed elaks kohapeal. PLK-d on valla jaoks olulised peamiselt töökohavõimaluste (PLK-de hooldamine/taastamine) ja turismi (ilus maastik) seisukohalt. Lümända piirkonna peamised väljakujunenud turismikohad on Katri pank, Elda pank ja Käkisilm.
 - Vaja oleks veel võimalusi peale turismi, mis aitaks elada aastaringi kohapeal.
 - Vaja oleks jätkusuutlikke lahendusi. Kui infrastruktuur oleks korralik, tuleksid siia elama ka kaugtööd tegevad inimesed. Probleemiks on see, et osa pärijaid ei ela ise kohapeal, aga maad müüa ka ei taha. Lisaks on keeruline saada nt tee ehitusluba, isegi kui maja ehitusluba antakse.
- Projekti tulemusena võiks koostada järeldused/soovitused vajalike seadusemuudatuste osas ja ka vastava loodus/keskkonnahariduse arendamise osas.
- Projektis võiks teha sidusanalüüsi, kuidas siduda PLK nii turismi kui ka tootmisega üldse, kaasata ka ettevõtjad.
- Projekti üritustel (infopäevad) võiks tutvustada kohalikke tooteid, kasutada üritusi probleemide lahendamiseks, uute projektide algatamiseks.
- Saare maakonna strateegia on vastu võetud, PLKd on sees rohemajanduse all.
- Keskkonnaametil on plaanis Vilsandi RP asustusajaloo uuring.
- Maaomanikud on valdavalt kohalike juurtega. Projekt võiks aidata veenda maaomanikke, et need annaksid oma maad hooldusse. Nt koostada sihtinfo maaomanikele (PLK hooldusse andes päästavad meie traditsioonilist maastikku), anda maastikusõbra tiitel, korraldada talgupäevi jms. Maaomanike usalduse võitmine on oluline.
- Lääne-Saare VV võiks teha haldusakti, mis lubaks sulgeda kallasraja karjatamiseks (tagades läbipääsu võimaluse nt väravaga), et iga karjataja ei peaks tulema eraldi kirjalikku nõusolekut taotlema.

Protokolli koostas Merle Kuris, merle.kuris@bef.ee

